కథా నిలయం
53304
శ్రీకాకుళం

వలసపక్షి

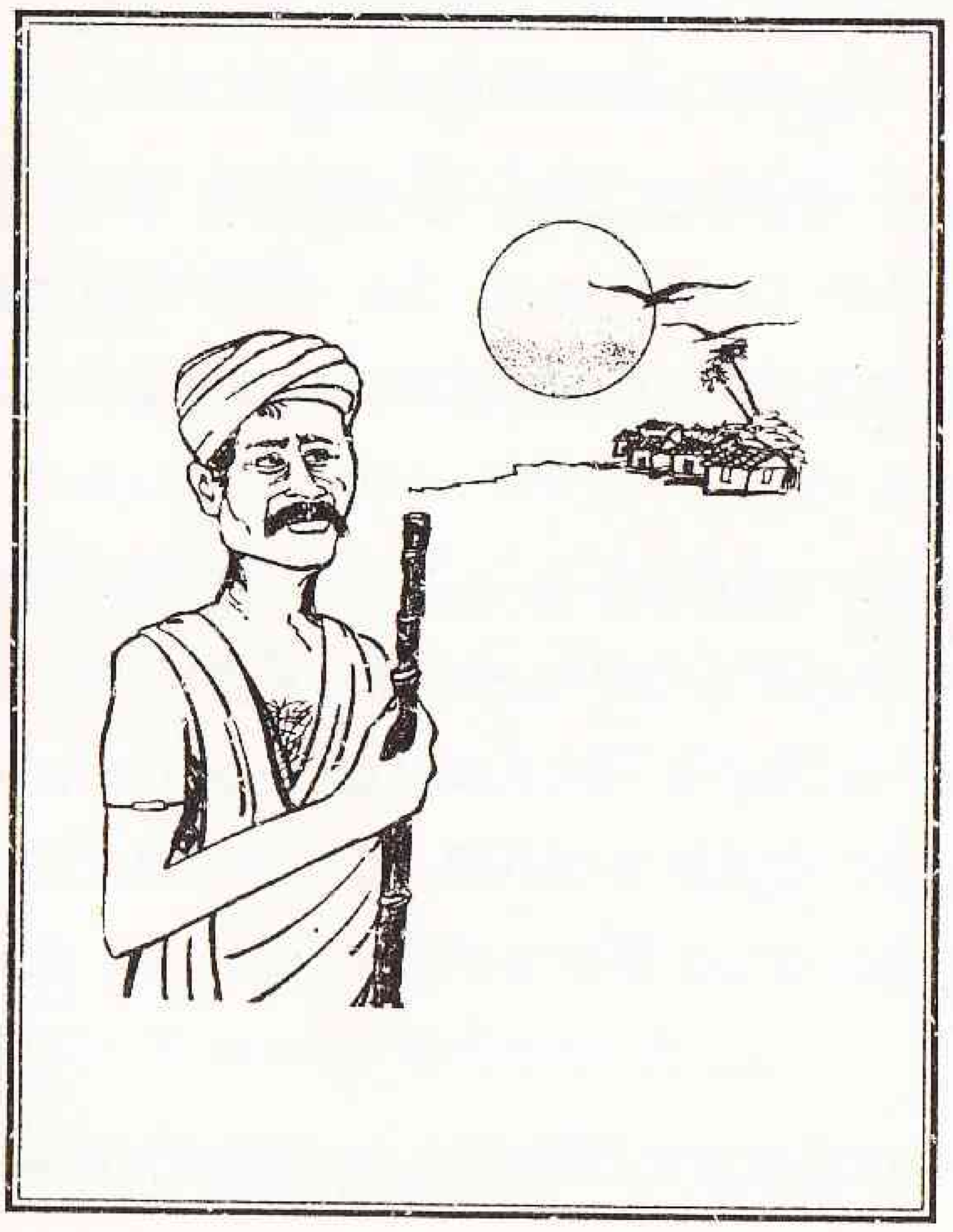

పెద్దింటి అశోక్ కుమార్

చలికాలం నీరెండకాదది. ఎండాకాలం ఎండ. ఏడుగంటలకే చుర్రుమంటుంది. పైగా అది తారురోడ్డు. పక్కన చెట్లుకూడా లేవు. గొంగడి కొప్పెర తలపై వేసుకుని గాడిదల్ని తోలుకుంటూ నడుస్తున్నాడు సాయిలు. ఎప్పుడో అర్ధరాత్రి మొదలెట్టిన ప్రయాణం. విశ్రాంతి లేకుండా నడ వడంతో కాళ్ళులాగుతున్నాయి.

గొంగడి కొప్పెరను సవరించుకుని పొద్దుకు అడ్డంగా చేయిపెట్టి ముందుకు పారజూసాడు సాయిలు. తను చేరవలసిన ఊరి ఆనవాల్లు కనిపించలేదు. దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి గాడిదలను అదిలిస్తూ ముందుకు కదిలాడు.

అంతవరకు నిర్మానుష్యంగా ఉన్న రోడ్డుపై వాహనాల రద్దీ పెరిగిపోయింది. నెమ్మదిగా నడుస్తున్న గాడిదలు వాహనం వచ్చినప్పుడల్లా చెల్లాచెదురై మళ్ళీ గుమికూడి నడుస్తున్నాయి. అప్పుడప్పుడూ ఓండ్రు పెడుతూ పక్కకి పరుగు తీస్తున్న ఒకటి రెండి గాడిదల్ని నూలు పగ్గంతో అదిలిస్తూ గుంపులో కలుపుతున్నాడు.

ఎదురుగా పత్తిలారీ ఒకటి రొద చేస్తూ రావడంతో పరుగెత్తుకెళ్ళి ముందు నిలబడ్డాడు సాయిలు. గాడిదల్ని ఒకచోట ఆపి లారీ వెళ్ళి పోయాక పక్కకు తప్పుకుని వాటిని అదిలించాడు. గాడిదలు తనవికావు కాబట్టి ఏదైనా ప్రమాదం జరిగితే నష్టం వేలల్లో చెల్లించాల్సి ఉంటుందని అతడి భయం. అందుకే జాగ్రత్తగా ప్రయాణం కొనసాగిస్తున్నాడు. అప్పుడప్పుడు కడుపులో కలుక్కుమని నొప్పి వస్తుంది. భయం భయంగా పొట్టను నిమురుకుంటూ ప్రయాణం చేస్తున్నాడు.

అటువంటి ప్రయాణాలు సాయిలుకు కొత్తకాదు. సంవత్సరంలో రెండుసార్లు. వానాకాలంలో కోతలప్పుడు ఒకసారి, వేసవికాలం కోతలప్పుడు మరొకసారి గాడిదలను తోలుకుని ఆ ఊరు వెళ్తాడు. పదిహేను, నెలరోజులుండి కల్లాల వద్దనుండి ఇండ్లకు వడ్లను జారవేస్తాడు. పుట్టికి తూమెడు చొప్పున కిరాయి తీసుకుంటాడు. మిగిలిన రోజుల్లో ఇంటివద్ద కూలీ పని చేసుకుంటాడు.

పది గాడిదలతో అలా జీవితం గడుపుతున్న సాయిలుకు రెండేళ్ళ క్రితం కడుపులో తీవ్రంగా నొప్పి వచ్చింది. డాక్టరు వద్దకు వెళ్తే ఆపరేషన్ చేయాలన్నాడు. సాయిలుకు భయం పట్టుకుంది. కొన్ని రోజులు మందులు వాడాడు. నొప్పి తగ్గలేదు. ఆపరేషన్ చేయించుకోక తప్పలేదు. డాక్టర్ బరువులు ఎత్తవద్దని చెప్పాడు. వడ్లను సంచుల్లోకి నింపి అమాంతంగా ఎత్తి గాడిదలమీద వేయాలి. బరువు ఎత్తకూడదంటే ఎలా....? అని అడిగాడు డాక్టర్‌ని. అలా చేస్తే మళ్ళీ ఆపరేషన్ తప్పదని చెప్పాడు డాక్టర్.

సాయిలు గాడిదల్ని అమ్మేశాడు. వచ్చిన డబ్బులో సగం వైద్యానికే ఖర్చయి పోయింది. మిగిలిన కొద్దిపాటి డబ్బుతో ఏం చేయాలో తోచలేదు. మూడేళ్ళకే రెట్టింపు ఇస్తానంటే తెలిసిన ఫైనాన్స్‌లో ఫిక్స్ చేశాడు. లాటరీల్లో నష్టపోయామని ఫైనాన్స్ వాళ్లు చేతులెత్తేసారు. జీవనోపాధికై చింత తోట, మామిడి తోటలవద్ద కావలికి కుదిరాడు. సంవత్సరం అలా గడిచింది. తోటల్ని కొట్టేసి బొగ్గు బట్టీలు పెట్టారు. సాయిలు పరిస్థితి మళ్లీ మొదటికి వచ్చింది.

చేతిలో డబ్బులేదు. స్వంతంగా పొలంలేదు. కూతురు పెళ్ళికి ఎదిగింది. కొడుకులిద్దరు బడికి వెళ్తున్నారు. ఖర్చులు ఎక్కువయ్యాయి. భార్య ఒక్కతే బీడీలు చేసి తెచ్చిన డబ్బు ఏ మూలకూ సరిపోయేది కాదు. అప్పులు చేయడం మొదలెట్టాడు సాయిలు. ఇక అప్పు పుట్టలేని పరిస్థితి వచ్చే సరికి ఇంట్లో గొడవలు మొదలయ్యాయి. అప్పుల వాళ్ళ ఒత్తిడి అధికమయ్యింది. పూట గడవడం కష్టమయింది.

"కూసుండి తింటే గుట్టలు కూడా ఆగయి. ఒక్కదాన్ని చేస్తే నలుగురు తినుడాయె. యాడికెల్లి అందుతది. దందలమన్నువడ దంద పెద్దదాయె. అడ్డెడు బియ్యం నీల్లల్లపోత్తే ఒక్క మెతుకు మిగులదాయె"అంటూ సాయిలు భార్య విసుక్కోవడం మొదలెట్టింది.

సాయిలు ఆలోచనలో పడ్డాడు. స్వంతంగా గాడిదలు లేవు. చేతులమీద పని లేదు. గాడిదలున్నప్పుడు ప్రతి పంటమీద తిండిగింజలు పోగా రెండుమూడు వేల రూపాయలవరకు జమ చేసేవాడు. పై ఖర్చులకు వెనుక ముందు ఆడాల్సిన పరిస్థితి ఉండేదికాదు. బాధపడుతూనే కాలం గడుపుతున్నాడు సాయిలు.

రెండు రోజులక్రితం సాయిలు హృదయాన్ని కదిలించే సంఘటన జరిగింది. ఇంట్లో బియ్యంతో సహా సరుకులన్నీ నిండుకున్నాయి. దుకాణంలోకి వెళ్తే ఉద్దెర ఇవ్వలేదు. బాకీపడిన డబ్బులు ఇవ్వాలని గొడవ చేసాడు. అవమానం అనిపించి తిరిగివస్తుంటే అప్పులవాళ్ళు కూడబలుకున్నట్లు ఒక్కచోట కలిసి బాకీ ఎప్పుడు తీరుస్తావని నలుగురి ముందు నిలదీసారు. అక్కడ పోగైన పెద్దలు సాయిలును నానా మాటలన్నారు. వారం రోజుల గడువు ఇచ్చారు. గడువు తర్వాత ఇంటికి తాళం వేస్తామని చెప్పారు.

ఉత్త చేతులతో ఇంటికి చేరుకుంటే భార్య ఈ సడింపుగా చూసి పక్క ఇండ్లకు చేబదులుకు

పోయింది. 'ప్రీతితోని పిచ్చుకుంట్లోన్ని చేసుకుంటే సచ్చేదాక సాపలల్లవెట్టిండట. ఆ వంగలేనోడు నిన్ను సాదుతాడా ...?' అన్న మాటలు వినిపించాయి. ఎలాగో ఆ పూట గడిచింది. మరునాడు పొద్దంతా పస్తులే! భార్య ఎక్కడైనా చేబదులు తెచ్చి పిల్లలకు తనకు ఇంత ఉడికేస్తుందని ఎదురు చూసాడు సాయిలు.

పిల్లలు ఆకలితో అలమటిస్తుంటే భార్య ముడుచుకుని పడుకుంది. ఆమెను మొదట అడిగే ధైర్యం చేయలేదు. ఇక చేబదులుకు వెళ్ళదని నిర్ధారించుకున్నాక 'నా కొరకు కాదు, పిల్లల కొరకైనా ఏదో ఒకటి చెయ్యి' అని గొంతు పెకల్చుకొని అన్నాడు. ఆమె నాలుగు మాటలు తిట్టినా కొంత ఊరట కలిగేది. అలా అనలేదు. హృదయ విదారకంగా ఏడ్చి 'అందరి వద్దా చేపోయి చేసాను. ఎవ్వరూ పుట్టనివ్వడం లేదు. పోచవ్వకు ఆపరేషన్ చేస్తే రక్తం కావాలన్నాడట డాక్టరు. అలాగైనా రెండు పూటలు గడుస్తాయని రక్తం అమ్మడానికి వెళ్తే నారక్తం కలవదన్నాడు' అన్నది.

సాయిలుకు తల తిరిగిపోయింది. మొండి ధైర్యం వచ్చేసింది. దుమ్ముపట్టిన నూలు పగ్గాన్ని చేతిలోకి తీసుకున్నాడు. భార్యవైపు ఇక దిగులుపడవద్దన్నట్టు చూసి బయటకు నడిచాడు. ఇరువై గాడిదల్ని నెల రోజులవరకు కౌలుకు తీసుకున్నాడు. సంచుల్ని తయారు చేసుకున్నాడు. చిరిగిపోయిన సంచులకు టాకాలు వేసాడు.

'బరువుల్ని ఎత్తితే నీ ఆరోగ్యం పాడవుతుంది. నువ్వు వెళ్ళద్దు' అని వారిస్తుందని చూసాడు సాయిలు. భార్య ఆమాటే ఎత్తలేదు. ఇరుగుపొరుగు వారితో ఈ విషయం సంతోషంతో చెప్పుకుంది. ఆమె ఆగిపొమ్మనగానే ఆగిపోయేవాడు కాదు. కానీ భార్య తన గురించి ఆలోచిస్తుందన్న తృప్తి ఉండేది. కాస్త తర్కించుకొని ఆలోచిస్తుంటే ఆమె ఎందుకు అలా అనలేదో బోధపడింది.

ఈసారి కిరాయిలు పెంచి, రాత్రిపగలు అనకుండా వడ్లను జారవేసి, గాడిదల కౌలుపోను కొంత అప్పయినా తీర్చివేసి నలుగురిలో తలెత్తుకుని తిరగాలన్న దృఢ సంకల్పంతో బయలుదేరాడు సాయిలు.

అతడు చేరాల్సిన ఊరికి చేరుకునే సరికి తొమ్మిది దాటింది. ఎండ తన ప్రతాపాన్ని చూపడం మొదలెట్టింది. వానాకాలం కల్లాలు వచ్చేది అక్టోబర్, నవంబర్ నెలల్లో కాబట్టి అప్పుడు అంత కష్టంగా ఉండదు. వేసవి కల్లాలు వచ్చేది ఏప్రిల్, మే నెలల్లో కాబట్టి ఎండలో వడ్లను జారవేయడం కష్టంగా ఉంటుంది.

ఎల్లమ్మ గుడిదాటగానే ఊరకుక్కల బెడద మొదలయింది. గాడిదలకు అడ్డుపడి మొరుగుతున్నాయి. నూలు పగ్గంతో కుక్కల్ని పారదోలుతూ ముందుకు కదులుతున్నాడు సాయిలు. అతడు కప్పుకున్న గొంగడి చూసే వారిని ఆశ్చర్యంలో ముంచెత్తుతుంది. చలికాలమైతే ఫరవాలేదు. వెచ్చగా ఉంటుంది. ఎండలో గొంగడి కప్పుకోవడమేమిటనుకుంటున్నారు. సాయిలుకు మాత్రం ఎండలో గొంగడి కొప్పెర హాయిగా చల్లగా ఉంది.

గాడిదల్ని ఊళ్ళోకి కాకుండా పక్కనుండి వెళ్ళేదారికి మళ్ళిస్తూ ఎదురుగా వస్తున్న మల్లారెడ్డి వైపు చూసి 'దండం పటేలా.. బాగున్నావా.. కోడలు దొరసాని, చిన్నపటేలు, పెద్దపటేలు బాగున్నరా..?' అంటూ అడిగాడు సాయిలు.

మల్లారెడ్డి ఆ ఊరిలో ఉన్న పెద్ద రైతుల్లో ఒకరు. కష్టపడి పనిచేస్తాడు. సాయిలు ను

చూడగానే ఆప్యాయతగా పలకరించి అడిగాడు.

"ఏం రా సాయిలూ.. గాడిదలు ఎక్కువైనట్టున్నాయి. కొన్నావురా..?"

"కొనుడు ఎక్కడిది పటేలా! ఉన్నవే అమ్మిన. ఇవి కౌలుకు మాట్లాడుకచ్చిన."

"లందు గాడిదా! గట్ల అమ్ముకుంటావురా, గాడిదల్ని అమ్మి గాడిదలెక్క తిరుగుతన నుకున్నవా..? గందుకనే యాడాది రెండేండ్లకొద్ది ఇటుదిక్కురాలేదు. అయినా మీకు గూడా మాలెక్క కరంటు బాయిలుండె. పొలాలుండె. మీరెందుకు కైకిలు జేస్తరు రా!" బీడి తీసి అందిస్తూ అన్నాడు మల్లారెడ్డి.

బీడీ అందుకొని చెవిలో పెట్టుకున్నాడు సాయిలు. పటేలు ముందు బీడీ తాగాలన్నా అతడిగి బిడియమే. "పొలాలెక్కడియి పటేలా! పానం బాగలేదు. కడుపుల గడ్డయితే ఆపరేషన్ చేసింద్రు. గాడిదల్ని అమ్మి దవాఖానకే పెట్టిన." బాధగా చెప్పాడు సాయిలు.

అతడి మాటలు విని నొచ్చుకున్నాడు మల్లారెడ్డి. సాయిలు వైపు జాలిగా చూస్తూ అన్నాడు. "అరే.. గట్లయిందారా!" రాయసొంటి మనిషివి. పూర్తిగా బక్కగైనవు. ఎట్లుండెటోనివి ఎట్లయినవురా!"

అప్పటికే గాడిదలు కనుమరుగైపోయాయి. మరికొద్దిసేపు క్షేమ సమాచారాలు విచారించి ముందుకు కదిలాడు మల్లారెడ్డి. తనుకూడా ముందుకు కదులుతూ అడిగాడు సాయిలు.

"గాడిదల్ని మన కొట్టంలనే తోలుత పటేలా! ఎప్పుడైనా మీ కొట్టంలనే తోలుకుంటున్న గదా.. మీకడుపుసల్లగుండ. పత్తెపోతె ఇంత నీడనిస్తున్నరు."

సాయిలు వైపు విషాదంగా చూసాడు మల్లారెడ్డి. కొన్ని క్షణాలపాటు అతడినోటి వెంట మాటరాలేదు. గొంతు పెకల్చుకుని బాధగా చెప్పాడు. "ఇంకెక్కడి కొట్టంరా సాయిలూ! రోడ్ల వెడల్పు చేస్తున్నారు కదా.. కొట్టాన్ని కూల్చి తారురోడ్డు వేసినరు."

సాయిలుకు కూడా బాధ వేసింది. ఇప్పుడు గాడిదల్ని ఎక్కడ ఉంచాలో అర్థం కాలేదు. అతడు ఆలోచనల్లో ఉండగానే 'నర్సయ్య కొట్టం ఉందికదా! అక్కడ ఉండు' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు మల్లారెడ్డి.

నర్సయ్య పేరు వినగానే దీర్ఘంగా నిట్టూర్చాడు సాయిలు. నర్సయ్య ఒకసారి ఘర్షణ పడ్డాడు. తనముందు వచ్చినవారిని కాకుండా తనవద్దనే జారవేయాలని పట్టుబట్టాడు. అప్పుడు ఇద్దరికీ మాటామాటా పెరిగింది. అప్పటినుండి సాయిలుతో మాట్లాడ్డం మానేసాడు నర్సయ్య.

కొట్టంలో గాడిదల్ని తోలితే అతడు కోపగించుకుంటాడని తెలుసు. చేసేది లేక గాడిదలన్నింటిని అటువైపు మరల్చాడు సాయిలు. కాళ్ళు కడుపు పట్టుకుని ఎలాగో బ్రతిమాలాలను కున్నాడు. సంవత్సరాల నుండి అదే ఊరు రావడంతో అతడికి అందరూ పరిచయమే. పైగా సాయిలు కలుపుగోలు మనిషి. ఎదురుపడిన వారినల్లా పలకరిస్తూ నర్సయ్య కొట్టం చేరుకుని, అందులో గాడిదల్ని తోలి పనుగడి వేసాడు.

కడుపులో ఆకలి మొదలయింది. ఎప్పుడు వచ్చినా, వెంట సద్దిమూట తెచ్చుకునేవాడు. ఈసారి తేలేదు. ఎవరైనా గిరాకీ వస్తే ముందు భోజనం పెట్టమనాలనుకున్నాడు. కొట్టం ముందున్న చింత చెట్టు కిందికి పోయి గొంగడి పరుచుకుని పడుకున్నాడు. గాడిదలు కొట్టంలో ఓంద్రు పెడుతూ

పరుగులు తీస్తున్నాయి. రెండేళ్ళ తరువాత వచ్చాడు కాబట్టి ఆ వాతావరణం కొత్తగా అనిపిస్తుంది సాయిలుకు.

మొదటిసారి దాదాపు పదిహేనేళ్ళ క్రితం గాడిదలతో ఆ ఊరిలోకి అడుగు పెట్టిన రోజు గుర్తుకువచ్చింది. అప్పుడు ఆ ఊరేకాదు. వృత్తి కూడా కొత్త! గాడిదలు కూడా కొత్త! వాటిని కొనుక్కున్న మరునాడే ఆ ఊళ్ళోకి ప్రవేశించాడు.

అంతకు ముందైతే సాయిలు ఆవులను కాసేవాడు. తండ్రి అదే పని చేయడంతో చిన్నప్పటి నుండి ఆవుల వెంటనే తండ్రితో వెళ్ళేవాడు. తండ్రి మరణంతో ఆ పని సాయిలుపై బడింది. రైతులందరికీ నమ్మకస్తుడుగా ఉండడంతో కాపరిగా సాయిలునే నియమించారు. జీతం కూడా పెంచారు. కొన్ని రోజులు బాగానే గడిచింది.

కాల గమనంలో ఆవుల సంతతి క్షీణించడం మొదలెట్టింది. రైతులకు పశువుల మీద శ్రద్ధ తగ్గింది. వందల్లో ఉన్న సంఖ్య పదుల్లోకి మారింది. కొన్ని రోజుల తర్వాత ఆ సంఖ్య ఇంకా పూర్తిగా తగ్గింది. ఉన్నవి కూడా రేపోమాపో అమ్మేట్టు ఉండడంతో పనిలోనుండి తప్పుకున్నాడు సాయిలు.

ఆవుల సంఖ్య తగ్గి బర్ల(గేదెల) సంఖ్య పెరిగింది. ఇంతకు ముందు బర్లను కాసే వ్యక్తిని తీసేసి సాయిలుకే వాటిని అప్పగిస్తామన్నారు రైతులు. 'అతడి పొట్టమీద కొట్టుడెందుకు! నేను వేరే పనిని చూసుకుంట.' అని సాయిలు గాడిదల్ని కొనుక్కున్నాడు. పశువులపై ఉండే అభిమానం చేతనే ఆ వృత్తిని చేపట్టాడు. పైగా లాభసాటి వృత్తి. పని ఎక్కువ రోజులుండదు.

ఆ ఊరిలోకి అడుగుపెట్టిన సంవత్సరం కాలం బాగా అయింది. అంతకుముందు గాడిదల మీద ధాన్యం జారవేయడం తెలియదు వారికి. నెత్తిమోత. ఎడ్లబండ్లు, రెండే పద్ధతులు తెలుసు. అప్పటికప్పుడు రైతులెవరూ రాకపోయినా, ఆ తర్వాత క్యూకట్టారు. నాది ముందంటే నాది ముందని పోట్లాడుకునేవారు. గాడిదలపై ధాన్యం జారవేయడమంటే అదొక పెద్దరికంలా భావించేవారు. సాయిలు వద్ద గాడిదలు నాలుగు నుండి పదికి పెరిగాయి.

అప్పటి నుండి రెండేళ్ళ క్రితం వరకూ క్రమం తప్పకుండా వచ్చాడు. ఎప్పుడూ ఖాళీ కడుపుతో వట్టి చేతులతో వెళ్ళలేదు. ఒక్కోసారి ధాన్యం బాగా జమచేసి అదే ఊరిలో అమ్మి డబ్బుల్ని తీసుకెళ్ళేవాడు. తన ఈడు వాళ్ళను వరుసలు పెట్టి పిలుస్తూ ఆ ఊరిలో ఒక వ్యక్తిగా కలిసిపోయాడు. పెద్ద కులస్థులను దొరా, దొర్సానీ అని పిలిచేవాడు.

సూర్యుడు నడినెత్తిపైకి వచ్చాడు. చింతచెట్టు నీడ మరింతగా కుదించుకుపోయింది. గొంగడిని చెట్టుమొదలు వైపు జరుపుకుని మళ్ళీ నడుం వాల్చాడు సాయిలు. ఆకలి మరింత అధికమైంది. ఒక్కరు గూడా గాడిదల కొరకు వస్తున్న జాడ కనిపించలేదు.

కాలం గడుస్తున్న కొలదీ సాయిలులో ఆశ్చర్యం, ఆందోళన పెరిగిపోతుంది. అంతకు ముందైతే గాడిదల అరుపులు వినగానే జనం పరుగెత్తుకొచ్చేవారు. తనను హడావిడి చేసేవారు. ఇన్ని రోజులు లేటుగా ఎందుకొచ్చావని తిట్టేవారు. కాలం బాగానే అయింది. పంటలు బాగానే పండాయి. మరి ధాన్యం జారవేయడానికి రైతులు ఎందుకు రావడంలేదు...? ఇది కోతల దినమే! ఇలా ఎందుకు జరిగింది. తనువచ్చి ఇంతసేపైనా రైతుల్లో కదలిక లేదేంటీ..? ఈ పాటికి గాడిదల

అరుపులు అందరికీ వినిపించే ఉంటాయి కదా!

మనసు ఏదో కీడును శంకిస్తుంది. దిగులుగా లేచి కూర్చున్నాడు సాయిలు. అప్పుడే రోడ్డుమీది నుండి ఒక ట్రాక్టర్ పెద్దగా శబ్దం చేస్తూ వెళ్లింది. దాని నిండా ధాన్యం బస్తాలున్నాయి. అది సాయిలుపై దుమ్మును, పొగను విసురుతూ వెళ్ళింది. ఆ దుమ్ములో మసక మసగ్గా కనిపించింది గంగుబాయి. భర్త మస్కట్ వెళ్ళాడు. ఇద్దరు జీతగాళ్ళతో వ్యవసాయం నడిపిస్తుంది. మనిషిది బారీ గుణం. ఆపదలోఉన్న మనిషికి అడిగినా అడక్కపోయినా తనవంతు సహాయాన్ని అందిస్తుంది.

సాయిలుకు ప్రాణం లేచి వచ్చినట్టయింది. గంగుబాయి ఖచ్చితంగా గాడిదల కొరకే వస్తుందని అతడి నమ్మకం. ఎందుకంటే గంగుబాయి పొలాలు ఇటువైపు లేవు. గాడిదల కొరకు తప్ప ఇటువైపు రాదు. గంగుబాయి కల్లాలు అంటే రెండు రోజులపని. ఎలాగైనా బ్రతిమాలి తన పరిస్థితినంతా చెప్పి వడ్లు ఎక్కువ అడుక్కోవాలి. ఆలస్యం అయినా సరే! మంచి బోణీ దొరికింది. అనుకుంటూ గొంగడి దులిపి భుజాన వేసుకున్నాడు సాయిలు వెళ్ళడానికి సిద్ధపడుతూ.

గంగుబాయి అక్కడ ఆగలేదు. విసవిసా సాయిలును దాటి వెళ్ళిపోయింది. కొన్ని క్షణాలు షాక్‌కు గురి అయినట్టుగా చూస్తుండిపోయాడు సాయిలు. అతి కష్టం మీద గొంతు పెకల్చుకొని "యాడికి పోతున్నావు దొర్సానీ. కల్లాలు లేచినయా! పటేలు మస్కట్ నుండి వచ్చిండా..?" అన్నాడు.

గంగుబాయి క్షణకాలం ఆగి వెనక్కి తిరిగి చూసింది. సాయిలును గుర్తు పట్టగానే వెనక్కి తిరిగివచ్చి మరోసారి పరిశీలనగా చూసి అడిగింది. "అరే... నువ్వేనారా సాయిలూ! నేను ఎవ్వలో అనుకుంటున్న. పూర్తిగ గిట్లయిపోయినవేందిరా...? పాణం బాగలేదా ఏంది!"

సాయిలు ఆమె ముందుకు వచ్చి నిలబడి చెప్పాడు. "అవును దొర్సానీ! కడుపుల కంకెడు కంకెడు గడ్డలయినయి. ఆపరేషన్ జేసిండ్రు. గందుకనే రెండేండ్ల కొద్దీ రాలేదు. కల్లాలు లేచినాయా."

"యాడ లేచినయిరా! వడ్లు కల్లం మీదే ఉన్నాయి. ఎగబోసి (తూర్పారబట్టి) రాశి జేసినం.." గంగుబాయి మాటలు పూర్తి కానేలేదు. ఆతృతగా అడిగాడు సాయిలు. "అట్లయితే గాడిదల్ని తోలుకత్త. మీరు ఇంకోకుప్ప కొట్టి రాశి జేసేవరకు ఇవి జారగొడుత".

అతడి మొహంలోని దీనత్వం, బతిమాలుతున్నట్టు అడిగే తీరు గంగుబాయి హృదయాన్ని కలచివేసి, బాధగా చెప్పింది. "కుప్పలు కొట్టుడు ఎక్కడిదిరా సాయిలు! పనితీరదని చేనంతా కోసి పడుగుపెట్టి ట్రాక్టర్‌తో తొక్కిచ్చిన. ఇంట్ల తీసుకుపోయి పోసుడెందుకని కల్లం మీదనే కోమటాయనకు అమ్మిన. కల్లంలనే కాంట పెట్టి జోక్కుంటడు. ఆ సేటు జాడలనే పోతున్న."

"సాయిలు మొహం వికసించింది. కళ్ళు ఆనందంతో కాంతివంతమయ్యాయి. అట్లయితే నయమేనాయె! పొద్దంతా పనిదొరుకుతది. వడ్లను కోమటిసేటు ఇంటికే జారగొడుత. జరంత కిరాయి ఎక్కువైతది గంతే!" గొంగడిని భుజంపై సవరించుకుంటూ అన్నాడు సాయిలు.

"వద్దురా! సేటు ట్రాక్టరు మీదనే తీసుకపోతడట. ఇక్కడి నుండి సక్కగా రైస్‌మిల్లుకే తీసుకపోతడట. ఇయ్యాల్ల మాఇంట్ల కొత్త. ఎప్పుడు తిన్నవో ఏమో! ఇంటికాడ కోడలున్నది. పోయితిను. రాత్రికి కూడా ఇంటికే వచ్చితిను." మరింత బాధగా చెప్పింది గంగుబాయి.

సాయిలు మొహం వాడిపోయింది. బాధగా నిట్టూరుస్తూ అట్లనే దొర్సానీ అన్నాడు. అతడి గొంతులోని నిరాశను స్పష్టంగా గుర్తుపట్టినా ఏమీ చేయలేని నిస్సహాయ స్థితిలో అక్కడి నుండి

కదిలింది గంగుబాయి.

సాయిలుకు ఆకలిగా ఉన్నా తినాలని లేదు. ఇంతకు ముందైతే రైతులు తన రాక కొరకు ఎదురుచూసేవారు. చాటుగా పిలిచి కల్లుకు వడ్లు పెడుతానని ఆశ చూపి వెనక వచ్చినవారు ముందుగా పట్టుకెళ్ళేవారు. ఒక్కొక్కప్పుడు తిండి తినడానికి కూడా తీరిక ఉండేదికాదు. కూరుకు రాత్రివరకూ జారవేసినా వడ్లు పూర్తయ్యేవి కావు.

ఎండతాపం మరీ ఎక్కువైంది. చూస్తూ కూర్చుంటే లాభం లేదని గ్రహించాడు. అతడి కళ్ళల్లో దుమ్ముకొడుతూ మరో ట్రాక్టర్ వడ్ల సంచులను నింపుకొని వెళ్ళిపోయింది. గొంగడిని కొప్పెరగా మలిచి నెత్తిమీద పెట్టుకుని రోడ్డును దాటి చెరువుకట్ట ఎక్కాడు సాయిలు.

వందల ఎకరాల విస్తీర్ణంలో బంగారు పలకల్ని పరిచినట్టు పంటచేనులు. అప్పుడప్పుడు మందంగా వీచిన గాలికి అలల్లా కదులుతూ ఆహ్వానం పలుకుతున్నట్టున్నాయి. ఒకచోట కోతలు కోస్తూ, మరొకచోట మెదలను మోస్తూ మనుషులు హడావుడిగా కదులుతున్నారు. సాయిలు కళ్ళకు అవేవి ఆనడం లేదు. తూర్పారబట్టి వడ్లరాశి చేసిన కల్లం కొరకు వెదుకుతున్నాడు. అలాంటి కల్లం కనిపిస్తే కాళ్ళా వేళ్ళాపడి కిరాయి సంపాదించవచ్చునని అతడి ఆశ.

అడుగు తీసి అడుగు వేయాలంటే నీరసంగా ఉంది. కడుపులో ఆకలి కాస్త నొప్పిగా మారింది. దాహంతో నాలిక పిడుచ గట్టుకుపోయింది. శక్తినంతా కూడదీసుకుని నడుస్తున్నాడు సాయిలు. ఒక్కరైనా కిరాయి చెప్పక పోతారా! అన్న ఆశనే అతడిని ముందుకు నడిపిస్తుంది. అడుగులో అడుగువేస్తూ ఒక చోట ఆగిపోయాడు సాయిలు.

అక్కడ కల్లంలో ట్రాక్టర్ తిరుగుతుంది. కోసిన వరిని కల్లంలో పరిచి దానిమీద ట్రాక్టరును గుండ్రంగా తిప్పుతున్నారు. ఇంతకు ముందైతే వరిని కోసి, రెండు రోజులు ఆరేలా ఉంచి చిన్న చిన్న కట్టలు కట్టి కుప్ప పేర్చేవారు. కుండపోత వర్షం పడినా ఒక్క చుక్క కుప్పలోనికి దిగేది కాదు. పైన బంగారు గొలుసులు కట్టినట్లు చూడముచ్చటగా ఉండేది. రెండు మూడు రోజులు కుప్పను అలాగే ఉంచి, ఒక్కొక్క కట్టతీసి కొడుతూ, కొట్టిన కట్టల్ని సరికుప్ప పేర్చేవారు.

వడ్లను ఎగబోసి రాశిచేసి బూడిదపొత్తి చుట్టేవారు. రాశిని కళ్ళనిండా తృప్తిగా చూసుకున్నాకే కొబ్బరి కాయకొట్టి బుడ్డితో కొలుస్తూ గాడిదలమీద ఇంటికి జారవేసేవారు. సరికుప్పను మరోనాడు ఎడ్లను బంతికట్టి తొక్కించే వారు. సాయిలుకు అలాచేస్తున్న దాఖలాలు ఎక్కడా కనిపించలేదు. జీవితంలో యాంత్రికత చోటు చేసుకుని స్పీడ్ పెరిగిపోయినట్టే వ్యవసాయంలో కూడా యంత్రాలు చోటుచేసుకుని స్పీడ్ పెరిగిపోయింది.

చెరువుకట్టపై నుండి క్రిందికి దిగి మత్తడిని దాటి ఒడ్ల వెంట నడవడం మొదలెట్టాడు సాయిలు. ఒకచోట అతడి కాళ్ళకు బ్రేకులు పడ్డాయి. ఆకలితో ఉన్నవాడికి పరమాన్న భోజనంలా ఒక కల్లం కనిపించింది. అది సాకలి శంకరి కల్లం. వడ్లను ఎగబోసి రాశిచేసారు. కొండంత ఆశతో అటువైపు నడిచాడు. కల్లంలో శంకరి తప్ప ఎవరూ లేరు. సాయిలును చూసి ముందుగా గుర్తుపట్టలేదు. గుర్తుపట్టాక నవ్వుతూ అన్నాడు.

“ఒరే.. సాయిలూ! నువ్వారా... నేను ఎవలో అనుకున్న. ఏందిరా గిట్ల ఊగులాడుకుంట

వత్తున్నవు..?''

"గాడుదులను కొట్టంల తోలిన. ఇంతకు ముందే వచ్చిన, ఇటుదిక్కు ఏమన్నా కల్లాలు ఉన్నవేమోనని వచ్చిన'' అన్నాడు సాయిలు.

"సాయిగా.... ఇప్పుడు గాడుదులకు ఎవరూ పోసేటట్టు లేరురా! అందరు కల్లం మీదనే అమ్ముతున్నరు. అలుకగ ఉందని సేటు ఇటునుండి ఇటే రైస్‌మిల్లుకు కొడుతుండు. రెండు రోజులు ఆలిసమైనా ఆగుతున్నరుగనీ వడ్లను ఇండ్లల్లకు కొంటబోతలేరు. తిండికి కూడా వడ్లు ఇంటికి తీసుకుపోతలేరంటే నమ్ముర! సేటు దగ్గరినుండే రెండు సంచుల బియ్యం తెచ్చుకుని తింటుండ్రు.'' నెమ్మదిగా చెప్పాడు శంకరి.

అతడి మాటలకు సాయిలు కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. అప్పు, భార్యపడే అవస్థలు, పెళ్ళీడుకొచ్చిన కూతురు... గుర్తొచ్చాయి. పైకి మాత్రం గంభీరంగా అడిగాడు "మరి నువ్వెట్ల జారగొడుతున్నావన్నా! ట్రాక్టర్ తోనేనా...!''

అతడి మాటలకు చిన్నగా నవ్వి చెప్పాడు శంకరి. "గట్లనే అనుకో. వడ్లను అమ్మలేదు. ఇంట్లనే గరిశెగట్టిన. అండ్లపోసి ఉంచుత. లేవీగల్ల అయిపోయినంక ధర పెరుగుతది గద! అప్పుడు అమ్ముత.''

సాయిలులో ఆశ చిగురించింది. వడ్లు అమ్మలేదు కాబట్టి ఎలాగైనా ఒప్పించి గాడిదలపై జారవేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. దీనంగా మొహంపెట్టి బ్రతిమాలుతున్న ధోరణిలో అన్నాడు సాయిలు. "పొద్దటి నుండి ఒక్క గిరాకీ లేదన్నా! పాణం బాగాలేక గాడిదల్ని అమ్ముకున్న. ఇప్పుడు కౌలుకుదెచ్చుకున్న. గిరాకీవచ్చినా రాకున్నా కౌలు ఇయ్యాల్సిందే! ఎట్లనన్న జేసి నాకు కిరాయి జెప్పు. నీకు పుణ్యం ఉంటుంది.''

శంకరి అతడివైపు ఈసడింపుగా చూస్తూ అన్నాడు. "అరే సాయిలూ! పెడుతనంటే ఆశ ఉంటది. కొడుతనంటే భయముంటది. నీకు ఇస్తనని ఇయ్యకపోతే బాధ. పెద్ద పెద్ద బస్తాలల్లనింపి ట్రాక్టర్ మీద తీసుకపోత. ఆ బస్తాలను అట్లనే ఇంటి దగ్గర నెట్టువేస్తే, అమ్మాలనుకున్నప్పుడు అట్లనే కాంటకు వేస్త. బస్తాలు విప్పుడుండది, నింపుడుండది. పని అలుకగ అయిపోతది. గాడుదలమీద జారగొడితే ఇడుసుడు నింపుడు. అదొక తంటా!''

నిరాశగా నిట్టూరుస్తూ లేచాడు సాయిలు. శంకరి అతడిని వారించలేదు. అంత తొందరగా వదులుతాడనుకోలేదతడు. సాయిలు కూడా అంత తొందరగా వదలకూడదనుకున్నాడు కానీ.. అతడంత ఖచ్చితంగా చెప్పేసరికి లాభం లేదనుకుని కాళ్ళీడ్చుకుంటూ ముందుకు కదిలాడు. ఇంతకు ముందు గాడిదల వెంట అతడు వెళ్తుంటే కనీసం ఇద్దరు ముగ్గురు రైతులన్నా వెంట ఉండేవారు. అవకాశం రాగానే తోలుకొని వెళ్ళడానికి. ఇప్పుడు కావాలని వెళ్ళినా ఈసడించు కుంటున్నారు.

ఒడ్లవెంట నడుస్తూ మలుపు తిరిగి కాలువ గట్టునెక్కాడు సాయిలు. అప్పటికే నడినెత్తిన పొద్దు కొద్దిగా వంగింది. సాయిలు మెదడులో రకరకాల ఆలోచనలు సుడులు తిరుగుతున్నాయి. అప్పటి రైతులంతా ఏమయ్యారు? ధాన్యాన్ని అందరూ అమ్మరు. కొందరైనా నిల్వచేస్తారు. ఆ కొందరిలో కొందరు ట్రాక్టర్‌ను వాడినా కొద్దిపాటి పంటపండే రైతులు కూడా ఉంటారు. వారి

ధాన్యం ట్రాక్టర్ నిండదు. వారెలా జారవేస్తున్నారు...? ఇప్పుడు కొట్టం వద్దకు ఎవరైనా వచ్చి ఉంటారా..? తనకి గిరాకీ దొరుకుతుందా లేక రేపే తిరుగు ప్రయాణమా..? వెంటనే వెళ్తే తప్ప, గిరాకీ లేదంటే నమ్మరు గాడిదల్ని కౌలుకిచ్చినవారు. ఇప్పుడెలా...? కందిరీగల్లా చుట్టుముట్టిన ఆలోచనలతో సతమతమౌతూ నడుస్తున్న సాయిలుకు పిలుపు వినిపించి వెనక్కి తిరిగి చూసాడు.

ఆలోచనల్లో పడి గమనించలేదు కానీ చాలా దూరం వచ్చినట్టు గుర్తించాడు. ఇస్తారి తనపేరు పెట్టి పిలుస్తున్నాడు. మామిడి చెట్టుకింద కల్లం, కల్లంలో వడ్లరాశి ఉంది. సాయిలులో మళ్ళీ ఆశ చివురించింది. గబగబా అటువైపు నడిచాడు. ఇస్తారి ఎటువంటి వాడో సాయిలుకు తెలుసు. మాటమీద నిలుకడ ఉండదు. తాను పట్టిన కుందేలుకు మూడేకాళ్ళని వాదిస్తాడు. ఎలాగైతేనేం ! ఊరికే పిలువడుగదా అని వెళ్ళాడు. క్షేమ సమాచారాలు, ఆమాట ఈమాట తర్వాత మెల్లిగా అడిగాడు సాయిలు.

"ఊర్లె టాక్టర్లు అయినయి. కల్లంలకు వచ్చి పోసుకుపోతున్నయి. మమ్మల్ని యాడకానుతరు, అవ్వి రానప్పుడుండే సాయిలుతోని పని. కల్లు పోత్తనని బువ్వపెడుతనని బుదురకిత్తురు. అందరికి మస్కాగొట్టి ఎన్నిసార్లు నీవడ్లను జారగొట్టలేదు! ఇప్పడన్నా దగ్గరికి రానిత్తవాలేదా...?"

అతని మాటలకు చిన్నగా నవ్వి కొత్త కుండల నీళ్ళు తీసుకుని తాగి నెమ్మదిగా చెప్పాడు ఇస్తారి. "కాలం మారుతుందిరా. మనం కూడా మారాలి. మెదమోసి కుప్పవేస్తి కొట్టి గడ్డి తొక్కిచ్చుడుకు మునుపు ఎకురానికి పదిహేనుమంది కూలీలు పడుదురు. ఇప్పుడు కుప్పలు పెట్టుడులేదు. రాశి చేసుడు లేదు. పడుగు పెట్టి తొక్కిస్తే ఎకురానికి అరేడుమంది కూలీలైతే సాలయితుంది. ఎంత లాభమోచెప్పు నీ గాడుదల మోత కూడా అంతేరా! పుట్టెడు వడ్లకు తూమెడు తీసుకుంటవు. ఏడుపుట్లకు ఏడుతూములు. అదే ట్రాక్టర్‌కు అయితే అందులో సగం వడ్లు చాలు. పైగా గంట రెండు గంటల్లో పని పూర్తయితుంది. నువ్వు నూరు జెప్పురా సాయిలూ... మనుషులు పని అలుకగ అయేటట్లు చూసుకుంటరు. అదీ తక్కువ ఖర్చుతో."

కాసేపు మాటల తర్వాత తన పరిస్థితి మరోసారి చెప్పుకుని బ్రతిమాలడం మొదలెట్టాడు సాయిలు. ముందుగా ఒప్పుకోలేదు ఇస్తారి. చివరికి ట్రాక్టర్‌కు ఇచ్చే కిరాయి ఇవ్వడానికి ఒప్పుకున్నాడు. కిరాయి పెంచుదామని వచ్చిన సాయిలుకు అందులో సగం తగ్గేసరికి బాధ వేసింది. ఆలెక్క చొప్పున గాడిదల కౌలుకుకూడా తీరదు. ఎలాగైనా సరే అని ఒప్పుకుని లేచాడు. కుండల నీళ్ళతో కడుపునింపుకుని వడివడిగా అడుగులు వేస్తూ కొట్టంను చేరుకున్నాడు.

గాడిదల్ని తోలుకుని ఇస్తారి కల్లం చేరుకునే సరికి పొద్దు మరింత వంగింది. అక్కడ ఇస్తారి కనిపించలేదు. అతడి భార్య కల్లం అడుగుల్ని చీపురుతో ఊడుస్తూ కనిపించింది. గాడిదల్ని ఒక్కచోట గుంపుచేసి సంచుల్ని భుజం మీద వేసుకుని ఆమెను సమీపించాడు సాయిలు. తలెత్తి ఒకసారి ఉరిమినట్టుగా అతడివైపు చూసి దండకం మొదలెట్టిందామె.

సాయిలు మనసు చివుక్కుమంది. బాధను దిగమింగుకుంటూ "బావ ఎటుపోయిండక్కా... గాడిదల్ని తెమ్మన్నడు. బుడ్డి తేను పోయిండా...?" అన్నాడు ఆమెతో.

చీపురుకట్టను నేలకు విసిరికొట్టి లేచినిలబడి అరిచినట్టుగా అన్నది ఇస్తారి భార్య. "నీ

బావ తలపండు వలుగ. ఏంమావుల జేత్తనని గాడిదల్ని తెమ్మన్నడు. దొడ్లె ఎడ్లున్నయి. సైర మీద బండి ఉన్నది. జారగొడితే నాలుగు మలుకలు గావు. వంగలేక నిన్ను రమ్మన్నడా... ఎర్రటి ఎండల కైకిల్లు పెట్టకుండ చేసి యాల్లకువచ్చినంక తూములకు తూములు మంది బొందల మీద పోసుడు. పుట్టుకల మన్నువడ మనిషి పుట్టుక పుట్టినంక జరంత రేషం ఉండాలె.''

సాయిలు మౌనంగా నిలబడి పోయాడు. ఇస్త్రారి భార్య గొంతు ఏ మాత్రం తగ్గించకుండా అరుస్తూనే చీపురు అందుకుని తనపనిలో మునిగిపోయింది. చాలాసేపు అలాగే నిలబడ్డాడు సాయిలు. ఆమె తిట్టిన తిట్టు తిట్టకుండా భర్తను తిడుతూనే ఉంది. గాడిదలు చెల్లాచెదురై వరి కుప్పలున్న చోటికి వెళ్తున్నాయి.

“ఇగ వద్దంటావా అక్కా....!'' గొంతు పెకల్చుకుని అడిగాడు సాయిలు. అతడికి చెప్పలేనంత బాధగా ఉంది. చేస్తున్న పనిని ఆపకుండా, కనీసం తలకూడా ఎత్తకుండా అన్నది ఆమె. “నాకేం ఎరుక, నేను గిట్ల రమ్మన్ననా.. నిన్ను ఎవ్వలు రమ్మనరో వాల్లనే అడుగు. నీకు కిరాయి యాడికెళ్ళి ఇత్తడో ఇయ్యని. ఏం ఏర్పడుతుంది తాతకొడుక్కు. ఉనుకమీది రోకలిలెక్క ఆడుతున్నడు.''

ఆమెను బ్రతిమాలి లాభం లేదనుకున్నాడు సాయిలు. నిరాశగా వెనుదిరిగాడు. గాడుదలన్నింటిని ఏకం చేసి ఇంకెవరైనా పిలుస్తారేమోనని చూసాడు. ఎవరినుండి పిలుపు రాలేదు. గాడిదలు ఒకచోట ఉండడం లేదు. పొలాల్లో పడిమేస్తే రైతులతో తిట్లు. అందుకే గాడిదలతో కొట్టం చేరుకున్నాడు.

సాయిలుకు ఆశ పూర్తిగా చావలేదు. అతడి దృష్టి వాగుకు అవతల ఉన్న పొలాలపై పడింది. వాగులో ట్రాక్టర్ నడువదు. బండ్లు కూడా సరిగా నడవవు. అటువెళ్తే కిరాయిలు దొరుకుతుండవచ్చుననిపించింది. వెంటనే అటువైపు నడిచాడు సాయిలు. ఇంతకు ముందైతే దూరంగా ఉంటాయని వాగవతలి పొలాల్లోంచి వడ్లు జారవేసేవాడు కాదు. ఒకవేళ జారవేసినా రేటు ఎక్కువగా ఉండేది.

ఇప్పుడు వాగుదారి పూర్తిగా మారిపోయింది. ఎత్తుపల్లాలు లేకుండా మొరం పోసారు. తొవ్వను కాస్త వెడల్పు చేసారు. వాగులోకి దిగాక సాయిలు ఆశ నిరాశగా మారింది. వాగు ముందటిలాలేదు. కాజ్‌వే వేసారు. ట్రాక్టర్లు బండ్లు సులువుగా వెళ్ళవచ్చు. వాగులో మోటార్లు వేసి లిఫ్ట్‌పైపులు వేసి పునాస భూముల్ని ఆయకట్టు చేశారు.

కాజ్‌వే మీదుగా నీరసంగా అవతలిగట్టుకు చేరుకున్నాడు సాయిలు. చింతచెట్లు మామిడి తోట. బీడు చెలక. తంగేడి చెట్లు అన్నీ మాయమైపోయాయి. ఆ ప్రదేశమంతా కరంటు మోటార్లతో సాగు చేసారు. ఆ మార్పుకు సంతోషించాలో, తియ్యని పండ్లు, చల్లని నీడను ఇచ్చే తోటలు కనుమరుగైనందుకు బాధపడాలో తోచలేదు. నీరసంగా అడుగులు వేస్తున్న అతడికి ‘సాయిలూ... ఓరి సాయిలూ..' అన్న పిలుపు వినిపించి తిరిగి చూసాడు.

కానుగు చెట్ల నీడకు కూర్చుని ఎవరో పిలుస్తున్నారు. అక్కడ వడ్ల రాశికూడా కనిపించింది. ఎప్పటికప్పుడు ఆశ చివురిస్తూనే ఉందతనిలో. కనీసం ఈ కల్లమైనా దొరికితే బావుంటుందని అటువైపు నడిచాడు.

"ఏందిరా సాయిలూ! గుర్తువడుతలెవ్వా!.. ఈ చెల్కను పోయిన యాడాదే కొన్న ఐదెకురాలు అచ్చుకట్టి రెండు మోటార్లు పెట్టిన. నువ్వేందిరా కట్టెపుల్ల లెక్క అయినవు. మా ఊరికి వచ్చుడే బందు జేసినవు.'' కల్లు లొట్టిని పక్కకు జరుపుతూ అన్నాడు భూమయ్య సాయిలు కొంత దూరంలో ఉండగానే.

పిలిచింది భూమయ్య అని తెలియగానే సాయిలు కాళ్ళు ఆగిపోయాయి. వెళ్ళాలా వద్దా అని కొన్ని క్షణాలు ఆలోచించి, వెళ్ళకపోతే బావుండదని కానుగు చెట్ల నీడకు వెళ్ళాడు సాయిలు. అతడిని చూడగానే భూమయ్య భార్య తలదించుకుంది. కొడుకు సాయిలును నవ్వుతూ పలకరించాడు. కోడలు మౌనంగా ఉండిపోయింది.

"ఏంటిది భూమన్నా... దావతు చేసుకుంటుండ్రా? ఈల్లెవలు... కోడలు పొల్లనా...?'' వారికి దూరంగా కూర్చుంటూ అన్నాడు సాయిలు.

"అవున్రా! పోయినేడు లగ్గం జేసిన. వాళ్ళ కట్నం పైసల్తోనే ఈ చెలుక కొని అచ్చుకట్టిన.'' అంటూ కల్లుకుండతో లేచి సాయిలుకు ఒక సాక వంచాడు. ఆకలిగా ఉండడంతో వద్దనలేదు సాయిలు. ఒక దమ్ముపట్టి ఆకును కిందపడేస్తూ ఓరగా భూమయ్య భార్యవైపు చూసాడు. ఆమె దించిన తల ఎత్తడం లేదు. సాయిలుకు మూడు నాలుగేళ్ళ క్రింద జరిగిన సంఘటన గుర్తొచ్చింది.

ఆ రోజు రాత్రి పొద్దుపోయే వరకు వెంకట్రెడ్డి వడ్లను గాడిదలమీద జారవేసాడు సాయిలు. చివరి మలుకకు గొంగడిని కల్లం వద్దనే మరిచివచ్చాడు. గొంగడి తెచ్చుకుందామని టార్చ్‌లైట్ పట్టుకుని వెంకట్రెడ్డి కల్లం వద్దకు వెళ్ళాడు సాయిలు. అక్కడ గడ్డికుప్పల చాటున ఏవో గుసగుసలు వినిపించాయి. అనుమానం వచ్చి టార్చ్‌లైట్‌ను అటువైపు ఫోకస్ చేసాడు. గడ్డి కుప్పచాటున భూమయ్య భార్య వెంకట్రెడ్డి కనిపించారు. అలికిడికి వెంకట్రెడ్డి పారిపోయాడు. ఆమె సాయిలు కాళ్ళపై పడి ఎవరికి చెప్పవద్దని బతిమాలింది. ఆనాటి నుండి మళ్ళీ కనిపించలేదు ఆమె.

"కల్లం లేచిందని కల్లు తెప్పిచ్చిన. పొలిజేద్దామనుకున్నంగని మా పాలోడు చచ్చిపోయి ముట్టుడచ్చింది. గందుకనే బందు వెట్టిన. ఎండపూట దూప దూప ఉంటదని తాగుతున్నం'' గ్లాసుల్లో కొడుక్కు, కోడలుకు కల్లుపోసి అందిస్తూ అన్నాడు భూమయ్య.

"వడ్లు ఎట్ల జారగొడుతున్నావు భూమన్నా! టాక్టరు మీదనే జారగొడుతున్నావా...?'' అడిగాడు సాయిలు.

"ఇంతకు ముందు గట్లనే అనుకున్న ఇప్పుడు నువ్వు వచ్చినవుగదా! గాడుదల మీద జారగొట్టు. టాక్టరుకు చెప్పినగని వస్తే వద్దని చెప్పుతా. వడ్లను ఇప్పుడు అమ్మ. ఆయిటి ముంగట మంచి ధర ఉంటది గదా! అప్పుడు అమ్ముత...''

భూమయ్య మాట పూర్తికాకముందే అందుకుంది అతడి భార్య. "ముందుగల్ల అటు మాట ఇస్తిమి. ఇప్పుడు వద్దంటే ఏమంటారు. మాటపోతది మల్ల ఈసారి రమ్మన్నారారు.''

ఆమెకు ఇష్టంలేదని గ్రహించాడు సాయిలు. చూస్తూ చూస్తూ అంత పెద్ద కల్లాన్ని వదిలి పెట్టడం ఇష్టంలేదు. అందుకే మెల్లిగా అన్నాడు. "అయితే ఏంది..? టాక్టరోనికి మస్తు గిరాకీ ఉంది. వాడు వచ్చే సరికి ఏ యాల్ల అయితదో! మీకు చెప్పబుద్దికాకపోతె నేను చెప్పుతతియ్యి.''

భూమయ్య భార్య మౌనంగా ఉండిపోయింది. భార్యకు సర్దిచెప్పి సాయిలును గాడుదలను తోలుకుని రమ్మని చెప్పాడు భూమయ్య. అతడి కొడుకు కూడా గాడిదలు వద్దని చెప్పాడు. "ఏదో గరీబుగాడు. బతుకనితియ్యి. భూమితల్లి ఎత్తుకుని పంట పండితె బతుకుతంగని ఒకరికి దానం చేస్తే పోతరా!'' అని కొడుక్కు సర్దిచెప్పాడు.

ఆనందంగా కొట్టం వైపు మళ్ళాడు సాయిలు. అతడి అడుగులు వడివడిగా మారుతున్నాయి. కాళ్ళలో కొత్త శక్తి వచ్చి చేరింది. కొట్టంకు కొద్ది దూరంలో ఉండగానే వినిపించే గాడిదల అరుపులు వినిపించలేదు. నడుస్తున్న సాయిలు హృదయంలో గుబులు మొదలయింది. గాడిదల అరుపులు ఎందుకు వినిపించడం లేదో అర్థం కాలేదు. గాడిదలు ఏమైనట్లు...? ఆలోచిస్తూ పరుగు లాంటి నడకతో కొట్టం చేరుకున్నాడు.

గాడిదలు కనిపించలేదు కానీ కుమ్మరి నర్సయ్య మీసం మెలివేస్తూ కనిపించాడు. సాయిలును బండబూతులు తిట్టాడు. ఎవనవ్వ జాగిరని తోలినవని గర్జించాడు. సాయిలు కాళ్ళావేళ్ళాపడి బ్రతిమాలాడు. నర్సయ్య ఏమాత్రం వెనక్కు తగ్గలేదు. ఉసూరుమంటూ లేచి గాడిదల వెదుకులాటలో పడ్డాడు సాయిలు. అసలే కల్లాలదినం. పొలాల్లో గాడిదలు పడితే వాటిని తరుముతారు రైతులు. అలా ఊరిపొలిమెర దాటాయంటే దొరకడం కష్టం. అసలే అవి కొత్తవి.

సాయిలు గుండె దడదడ లాడింది. సొలుక్కుంటూ నడుస్తున్నాడు. కనుచూపు మేరలో గాడిదలు కనిపించడంలేదు. ఒక్క గాడిద తప్పిపోయినా వేలల్లో ఖరీదు చెల్లించాలి. ఇప్పుడు కిరాయి కాదు... తన గాడిదలు తనకు దొరికితే చాలని కోరుకుంటున్నాడు. తెలిసిన వారిని వాకబు చేస్తూ వారు చెప్పినవైపు వెళ్తున్నాడు. గాడిదల్లో ఏ రెండు మూడు తప్పిపోయినా తాను ఇంటికి వెళ్ళడం కంటే ఏ చెట్టుకో ఉరివేసుకోవడం మంచిదన్న నిర్ణయానికి వచ్చాడు.

ఇంతకు ముందు ఇలాగే రెండు గాడిదలు తప్పిపోయాయి. వాటి కొరకు ఊళ్ళన్ని తిరిగాడు గ్రామపంచాయతీల్లో కలిసాడు. బందెల దొడ్లన్నీ వెదికాడు. ఎక్కడా జాడపడలేదు. తిరగడానికే వేయి రూపాయలు ఖర్చయ్యాయి. అవి తన స్వంతం కాబట్టి నాలుగు రోజులు బాధపడి మర్చిపోయాడు. ఇపుడు పరాయివాడి గాడిదలు. తప్పిపోయాయని తెలిస్తే ఖరీదు ఎక్కువంటారు.

పొలాలు దాటి ఎర్ర చెల్కలోకి వచ్చాడు సాయిలు. పొద్దు వంగినా ఎండ తీవ్రత వంగలేదు. గాలిలేక దగ ఎక్కువైంది. వేడి సెగలు కక్కుతూ అప్పుడప్పుడు వడగాలి వీస్తుంది. సాయిలుకు దుఃఖం ముంచుకొస్తుంది. కళ్ళకు చీకట్లు కమ్ముతున్నాయి. సత్తువనంతా కూడగట్టుకుని నడుస్తున్నాడు. రెండు గంటల వెదుకులాట తర్వాత పదిహేడు గాడిదలు దొరికాయి. ఇంకా మూడింటి జాడ కనిపించలేదు.

దొరికిన గాడిదల్ని ఎక్కడ ఉంచాలో, తప్పిపోయిన వాటిని ఎక్కడ వెదకాలో తోచలేదు. తప్పిపోయిన వాటిని చూస్తుంటే మిగిలినవి తప్పిపోయేట్టున్నాయి. తుమ్మపొరుక, నర్రెంగ పబ్బులు ఏరి గాడిదలన్నింటిని ఒక చోట చేర్చి, చుట్టూ కంచెవేసాడు. దాహంతో నోరెండుకుపోయింది ఆకలితో కడుపు మాడిపోతుంది. చెమటలతో గొంగడి తడిసిపోతుంది. ఇవేవి లెక్కచేయకుండా వెదుకులాటలో పడ్డాడు సాయిలు.

చీకట్లు ముసురుకున్నాయి. పొలాల నుండి జనం ఇంటి మొహం పడుతున్నారు. ఆగమాగంగా తిరుగుతున్న సాయిలును 'ఏం జరిగిందని' ప్రశ్నిస్తున్నారు. కొందరు జాలిని

చూపుతున్నారు. మరికొందరు నిర్లిప్తంగా వెళ్ళిపోతున్నారు. మసక వెన్నెల వెలుతురులో సాయిలు వెదుకుతూనే ఉన్నాడు.

చాలా సేపటి తర్వాత అతడి కష్టం ఫలించింది. ఇటుక బట్టీ బూడిదలో దొర్లుతూ కనిపించాయి గాడిదలు. ప్రపంచాన్ని జయించినంత తృప్తి, ఆనందం కలిగింది సాయిలుకు. వాటిని ప్రేమగా నిమిరి మిగతా గాడుదులతో కలిసి కూరుకు రాత్రి దాటుతుండగా నర్సయ్య కొట్టం దగ్గరికి వచ్చాడు. ఇది తప్ప వేరే కొట్టం లేదు.

గాడిదల్ని కొట్టంలో తోలి నర్సయ్య ఇంటికి వెళ్ళాడు సాయిలు. కాళ్ళు కడుపు పట్టుకుని బ్రతిమాలాడు. ఆయన వడ్లను కిరాయిలేకుండా జారవేస్తానని చెప్పాడు. మొదలు బెట్టు చేసినా చివరికి ఒప్పుకున్నాడు. నర్సయ్య కల్లంలో వడ్లున్నాయని తెల్లారగానే గాడిదల్ని తోలుకుని రావాలని గట్టిగా చెప్పాడు. తల ఊపి బయటకు వచ్చి తేలిగ్గా ఊపిరి పీల్చుకున్నాడు సాయిలు. ముందు గంగుబాయి ఇంటికి వెళ్ళి భోజనం చేసాడు. వడ్లను రేపు జారవేస్తానని చెప్పడానికి భూమయ్య ఇంటికి వెళ్ళాడు.

ఇంటి ముందు ట్రాక్టరు కనిపించింది. వడ్ల సంచుల్ని దించుతున్నారు. సాయిలుకు నీరసం కమ్ముకుంది. భూమయ్య తనను తిడుతున్నాడు. తనని తప్పు పడుతున్నారని గ్రహించాడు సాయిలు. వారితో ఏమని మొరపెట్టుకున్నా లాభం లేదని వెనక్కి తిరిగాడు. కొట్టం వద్దకు వెళ్ళి గొంగడి పరుచుకుని పడుకున్నాడు.

నిద్ర రావడం లేదు. అటూ ఇటూ దొర్లుతున్నాడు. గాడిదలు అప్పుడప్పుడూ ఓండ్రు పెడుతున్నాయి. సాయిలుకు ఇల్లు ఊరు గుర్తొచ్చాయి. భార్య ధాన్యంతో వస్తానని ఎదురుచూస్తుంది. అప్పులు కాకపోయినా తిండిగింజలకైనా లోటు లేకుండా నడుస్తుందనుకొంటుంది. ఉత్త చేతులతో తిరిగివెళ్తే బెంగటిల్లదా..? గాడిదలిచ్చినవారికి ఏమని బదులు చెప్పాలె..? ఆలోచిస్తూ పడుకున్నాడు సాయిలు. ఏ అర్ధరాత్రికో నిద్రపట్టింది. నిద్రలో కమ్మనికల రైతులందరూ తనరాక కొరకు ఎదురుచూస్తున్నట్టు... తన వడ్లను జారవేస్తున్నట్టూ.. తెల్లవారకముందే మెలుకువ వచ్చింది. మళ్ళీ ఆలోచనలు చుట్టుముట్టి భయపెట్టాయి.

లేచి వేపపుల్ల నోట్లో వేసుకుని గాడిదలతో నర్సయ్య కల్లం వద్దకు చేరుకున్నాడు సాయిలు. అప్పటికే కొలత బుడ్డీని రడీ చేసుకున్నాడు నర్సయ్య. చేటతో వడ్లను ఎత్తి బుడ్డిలో పోస్తూ బుడ్డీ నిండగానే సంచిని పట్టుకుంటున్నాడు సాయిలు. నర్సయ్య బుడ్డీని ఎత్తి సంచిలో పోసి మళ్ళీ బుడ్డీ మీద కూర్చుంటున్నాడు.

అలవాటు తప్పిన పని. బరువు ఎత్తినప్పుడు పేగులు గుర్రుమంటున్నాయి. ఇద్దుము వడ్లుకాగానే సంచి మూతి కట్టుకట్టి అమాంతం ఎత్తి గాడిదమీద వేస్తున్నాడు సాయిలు. ఎత్తినప్పుడు పక్క ఎముకల్లో నొప్పివస్తుంది. వీటిని లెక్క చేయకుండా పని చేస్తున్నాడు సాయిలు.

ఆ రోజు కూడా గిరాకీ రాలేదు. అప్పటికీ ఇప్పటికీ రైతుల్లో ఎంతో మార్పును గమనించాడు సాయిలు. పొద్దు పొడుస్తూనే చేన్లల్లో వాలి కూరుకురాత్రి వరకూ పని చేసే రైతులు కరువైపోయారు. ఏడెనిమిది దాటాక రెండు మూడు సార్లు టీ తాగి గానీ పొలాలకు రావడంలేదు. టైం ప్రకారం పని. పొద్దుగూకిందంటే ఇంటికి చేరుకుంటున్నారు. ఇళ్ళల్లో టీవీలు, వాటికి కేబుల్ కనెక్షన్‌లు వచ్చాయి.

ముందటిలా ఎడ్లదొడ్లకాడ కూరుకురాత్రి వరకు ముచ్చటలు సాగడం లేదు. కూరుకురాత్రి లేచివచ్చి ఎడ్లగడ్డి వేయడం పేడ తీయడం లేదు.

ఈ రోజు కాకపోయినా రేపైనా దొరుకుతుందన్న ఆశతో సాయిలు రెండు రోజులు గడిపాడు. ఒకడి రెండు తప్ప కిరాయిలు రాలేదు. అవికూడా సగం రేటుకే. ఒప్పుకోక తప్పలేదు సాయిలుకు.

మూడవనాడు మల్లారెడ్డిని కలిసాడు సాయిలు. అతడిని చూడగానే ఏడ్చినంతపని చేసాడు. సాయిలును ఓదారుస్తు చెప్పాడు మల్లారెడ్డి. "ఊరంతా మూడు ట్రాక్టర్లున్నాయి. పవర్ టిల్లర్‌లున్నాయి. ఒక కోతమిషన్ కూడా ఉంది. అవి ప్రాణంలేని యంత్రాలు. వాటితో నువ్వు పోటీ పడలేవురా. ఇక్కడ ఉండడం కంటే నువ్వు వెళ్ళిపోవడం మంచిది."

ఆశ చావక మరో రెండు రోజులు వేసి చూసాడు సాయిలు. ఒక్క పురుగు కూడా రాలేదు. అర్ధరాత్రి లేచి గాడుదులతో బయల్దేరాడు. మొట్టమొదటి సారిగా ఆ ఊరినుండి ఖాళీ సంచులతో వెళ్తున్నాడు సాయిలు. పొద్దుపొడుస్తుండగా తన ఊరికి చేరుకున్నాడు. ఖాళీ సంచులతో.. మధ్యలోనే తిరిగి వచ్చిన భర్తను చూసి కంగారుపడింది బాలవ్వ.

"ఏంటిది..? మల్లా కడుపునొప్పి గిట్లా లేసిందా! ఓయవ్వో.... నానొట్లే ఇంత మన్నే. మల్ల ఆపరేషనంటే యాడబోవాలె. కూడులేకనే సచ్చుడుగావట్టె. వేలకు వేలు యాడికెళ్ళిదెత్తును" ఏడుస్తూ అన్నది.

సాయిలు విరక్తిగా నవ్వి అరుగు అంచుపై కూలబడి అన్నాడు "అట్లయినా బాగుండేదే! మనం గాకపోయినా మరొకరైనా బతుకుదురు. ఇప్పుడు ఆ ఊరిమీద కూలివాడు కూడా బతుకడే! యంత్ర భూతాలచ్చినయి."

బాలవ్వకు అర్థం కాలేదు. వివరంగా అర్థమయ్యేట్లు చెప్పాడు సాయిలు. బాలవ్వ ఏడుపును అందుకుంది. ట్రాక్టర్లను, అవి కొన్నవారిని శాపనార్థాలు పెట్టింది. "బతుకులమన్నువాడ దిక్కుమల్లె బతుకు, ఇప్పుడెట్లా, ఏం జెయ్యాలె! ఎట్ల బతుకుదాం... పోరగాండ్ల కింత ఇసమిచ్చి సంపుత. నేనింత ఇసం దాగుత. ఎక్కడ జూసిన ఏం ఆధారం లేదు. నువ్వు వచ్చినవని తెలిస్తే అప్పులోల్లు కుక్కల లెక్క ఉరికచ్చి సిగ్గుదీత్తరు. పాణంలమన్నువడ.. మానం పోయినంక పాణం ఉండుడెందుకు." విరక్తిగా అన్నది బాలవ్వ.

కొన్ని క్షణాలు ఆలోచించి భార్యవైపు నవ్వుతూ చూసాడు సాయిలు. అతడి చూపుల్లో ఆత్మవిశ్వాసం ఉంది. "పిచ్చిదానా.. పిరికివాళ్ళు సచ్చిపోతరు. ధైర్యవంతుడు కష్టాలు వచ్చినప్పుడు ఎదురుగ నిలబడతడు. కాలం మారింది మనం మారాలె! అంతేగనీ ఇసందాగుత మన్ను తాగుత అని బెదిరిపోతరా.. ఈ పని గాకపోతే ఇంకోపని. కాళ్ళుజేతులు సల్లగుండాలెగానీ పనికేం తక్కువ! మస్తు పనులున్నాయి. ఆరు నెలల్లోనే ట్రాక్టరు నడుపుడు నేర్చుకుంట. మల్ల పంటల వరకు అదే ఊరుకు వెళ్త. ఎవరి ట్రాక్టర్ మీదనన్న జీతముండి మిమ్మల్ని సాదుత" ధృడంగా చెబుతూ ఇంట్లోకి నడిచాడు సాయిలు.

బాలవ్వ తనను తాను మరిచి అతడివైపు చూసింది. ఆమె కళ్ళల్లో ఆశ్చర్యం, అంతకుమించి సంబూరం ఉన్నది ●